

UNIFIKOVANÉ NÁZVY V KATALOGIZAČNÍ PRAXI: Příspěvek k dějinám katalogizačních pravidel

Eva Motzková
Teologický seminář Církve adventistů, Sázava

Studie je závěrečnou prací rekvalifikačního kurzu 2. stupně, pořádaného Národní knihovnou ČR, obhájenou na podzim roku 1999. Vedoucí práce byla Doc. PhDr. Hana Vodičková, CSc.

Úvod

V této práci se budeme zabývat problematikou tvorby unifikovaných názvů z hlediska chronologického. Faktem je, že termín „unifikovaný název“ se objevuje teprve v katalogizačních příručkách z 90. let 20. století. Zde je také tento termín přesně vymezen a definován:

„Unifikovaný název je prostředkem k propojení všech katalogizačních záznamů díla, které se vyskytuje v různých podobách (např. úpravy, překlady atd.) a pod různými názvy. Unifikovaný název umožňuje také identifikaci díla, pokud název, pod kterým je dílo známo, se liší od hlavního názvu katalogizované jednotky.“ [lit. 2, s. 484]

„Unifikovaným názvem je zpravidla nejvýstižnější a nejstručnější pojmenování anonymního díla, obecně známé a používané v rámci určitého jazyka, příp. mezinárodně.“ [lit. 12, s. 89]

Přečteme-li si však pozorně tyto definice a poté zalistujeme v katalogizačních příručkách minulosti, zjistíme, že s unifikovanými názvy v dnešním pojetí se pracovalo už o sto let dříve. Vydáme se tedy na malou chronologickou procházku katalogizačními příručkami, zaměříme se na popis dokumentů pod názvem a zde si budeme všimát toho, jaké katalogizační metody byly obdobou užívání unifikovaných názvů v dnešním pojetí.

1 Historické pozadí

Prvním předpokladem pro zvládnutí úkolu, který jsme si stanovili v předchozím odstavci, je samozřejmě volba těch správných katalogizačních příruček - tj. těch, které nejvíce ovlivnily českou katalogizační praxi v průběhu 20. století. Zde nám pomůže článek uveřejněný v časopise Národní knihovna [lit. 9] a skripta Univerzity Karlovy z roku 1963 [lit. 11, s. 13-21].

Oficiální instrukcí v období celé předmnichovské republiky až do roku 1950 byla Pravidla katalogu základního (lístkového abecedního seznamu jmenného) s dodatkem o popisu spisů drobných vydaná v roce 1925. Vypracoval

je Jaromír Borecký. Tato pravidla jsou silně závislá na pruské katalogizační instrukci z roku 1899 a ve všech hlavních zásadách se s ní ztotožňují.

V roce 1921 vyšla Pravidla, jimiž se řídí budování abecedního seznamu jmenného, jejichž autorem byl Z. V. Tobolka. Byl ředitelem knihovny Národního shromáždění (dnešní Parlamentní knihovna) a jeho pravidla vycházela především z potřeb této instituce. Díky své jednoduchosti našla uplatnění v řadě veřejných knihoven. Tato pravidla „*jsou stejně závislá na pruské instrukci jako pravidla Boreckého, takže zásadních rozdílů mezi instrukcemi v období mezi dvěma světovými válkami není*“ [lit. 11, s. 13-21].

Po 2. světové válce se projevuje tendence oprostit se od vlivu pruské instrukce a zároveň vzniká potřeba vydání nových katalogizačních pravidel. Výsledkem těchto tendencí bylo v roce 1950 vydání Prozatímních pravidel abecedního jmenného seznamu (kolektivní dílo). Tato pravidla se inspirovala pravidly anglo-americkými. Byla velmi stručná, kromě hudebnin nepostihovala speciální dokumenty. Z těchto důvodů nevyhovovala velkým knihovnám. Jak již název naznačuje, měla pouze dočasný charakter. Je však možno podotknout, že při zpracování Prozatímních pravidel „*byla provedena i důkladná a zdařilá revize terminologie z oblasti jmenné katalogizace, která žije ve své většině dodnes*“ [lit. 11, s. 13-21].

Českou katalogizační praxi dále na několik desetiletí ovlivnila Pravidla jmenného katalogu, která vznikla v roce 1959. V jistém slova smyslu navázala na Prozatímní pravidla. Vedoucím autorského kolektivu byl Miroslav Nádvorník. Je v nich patrná výrazná orientace na sovětská pravidla. Odborníci, kteří se na tvorbě těchto pravidel podíleli, však sledovali i ostatní nové trendy v katalogizaci, a proto se tato pravidla v hlavních rysech shodovala s výsledky pařížské mezinárodní konference o katalogizaci, pořádané v roce 1961.

V současné době jsou v České republice v plném rozsahu implementovány mezinárodní standardy pro katalogizaci (AACR2R, ISBD, UNIMARC, LCSH a UD-MRF).

Na základě předchozího přehledu jsme pro naši analýzu zvolili následující katalogizační příručky:

- Instruktionen für die alphabetischen Kataloge der preussischen Bibliotheken vom 10. Mai 1899 [lit. 4],
- Pravidla katalogu základního (lístkového abecedního seznamu jmenného) s dodatkem o popisu spisů drobných z roku 1925 (Jaromír Borecký) [lit. 3],
- Pravidla, jimiž se řídí budování abecedního seznamu jmenného z roku 1921 (Zdeněk Tobolka) [lit. 10],
- Prozatímní pravidla abecedního jmenného seznamu z roku 1950 [lit. 7],
- Pravidla jmenného katalogu z roku 1969 (2., opravené a doplněné vydání; Miroslav Nádvorník) [lit. 6],
- pro zajímavost se zmíníme o Pravidlech jmenného popisu z roku 1992, která zůstala v rukopise (kolektiv autorů) [lit. 12],
- český překlad AACR2R z roku 1994 [lit. 2].

2 Unifikované názvy v dějinách katalogizační praxe

2.1 Unifikované názvy v pruské instrukci

Unifikovaný název v dnešním pojetí zde nacházíme na dvou místech:

1. Ve 2. části knihy, která nese název „*Instruktion für die Ordnung der Titel der alphabetischen Kataloge*“ (Instrukce pro řazení názvů v abecedním katalogu). První kapitola této části se jmenuje „*Allgemeine Bestimmungen über die Einordnung unter Verfassernamen oder Sachtitel*“ (Všeobecná pravidla pro řazení podle jména autora nebo hlavního názvu) a zde nacházíme oddíl s názvem „*Unbekannte und strittige Verfasserschaft*“ (Neznámé nebo sporné autorství) obsahující § 76, který pojednává o apokryfech. Zde se uvádí následující pravidlo:

„*Jsou-li apokryfní díla zpravidla uváděna pod názvem, název se stává rozhodujícím kritériem při abecedním zařazení díla v katalogu; na údajného autora se odkazuje.*“ [lit. 4, s. 42]

Příklad:

Die Psalmen Davids; *uvádí se pod PSALMI; odkaz na DAVID*

Z tohoto příkladu je zřejmé, že „PSALMI“ je unifikovaným názvem (pravděpodobně převzatým z latinské Vulgáty).

2. Další období unifikovaného názvu v dnešním pojetí nacházíme ve 3. kapitole zmíněné 2. části knihy. Tato kapitola nese název „*Einordnung unter dem Sachtitel*“ (Řazení pod názvem). 3. oddíl této kapitoly je nazván „*Verschiedene Titel für dieselbe Schrift*“ (Různé názvy pro tentýž spis) a je rozdělen na dvě části.

- a) V první části je pojednáno o případu, kdy pro dvě nebo více vydání jedné knihy se stejným obsahem a ve stejném jazyce jsou užity dva různé názvy. V tomto případě platí následující pravidlo (§ 245): „*...rozhodující je ten název, pod kterým je dílo nejznámější. Pokud se jedná o zákony nebo jiné úřední spisy, rozhodující je úřední název spisu. Ve sporných případech se bere v úvahu výstižnější název nebo ten, který je v abecedě dříve. Na ostatní názvy se odkáže*“ [lit. 4, s. 86]. „Nejznámější název“, „úřední název“, „výstižnější název“ či „název, který je v abecedě dříve“ je unifikovaným názvem v dnešním slova smyslu.

Podobná situace je popsána i v § 218: „*Zařazení pod zvláštním slovem vyžadují i takové publikace, které pro svou důležitost nebo zvláštnost svého obsahu vyžadují zvláštní zacházení.*“ [lit. 4, s. 86-87]

- b) Ve druhé části je pojednáno o případu, kdy pro dvě nebo více vydání jedné knihy se stejným obsahem, avšak v různých jazycích, jsou užity dva různé názvy. Podle § 221 [lit. 4, s. 88] za hlavní název (tj. název, který je nejúplnějším nebo nejvšeobecně-

ším popisem díla a který se stává rozhodujícím kritériem pro abecední zařazení díla [lit. 4, s. 4]) platí název originálu, přičemž na ostatní názvy v jiných řečech se odkazuje.

Příklad:

CHANSON de Rolland; *s odkazem na ROLANDS-LIED.*

Z následujícího § 222 se navíc dozvídáme, že „*název originálu platí jako rozhodující pro abecední zařazení díla i tehdy, není-li originál v knižním fondu knihovny. Na název překladu se odkazuje*“ [lit. 4, s. 88]

Název originálu je tedy unifikovaným názvem.

Hlavním názvem se však na základě § 223 může stát i název překladu, a to v případě, že název překladu je známější než název originálu. Na název originálu se v tomto případě odkazuje pouze tehdy, je-li to nezbytně nutné. [lit. 4, s. 88] Za hlavní název se považuje také název překladu v případě, že se originál ztratil. Z více překladů se volí ten, který získal vážnost originálu. [lit. 4, s. 89]

Unifikovaným názvem se tedy může stát i název překladu.

V § 224 je zmínka o řazení biblických knih: „*Pro řazení biblických knih jsou směřodátné názvy, které jsou uvedeny ve Vulgátě; na originální název a na názvy německých překladů se zpravidla odkazuje.*“ [lit. 4, s. 89]

Latinské názvy převzaté z Vulgáty se tedy stávají unifikovanými názvy.

Příklad:

JUDICES (*název převzatý z Vulgáty*); *s odkazem na překlady: ŠOFETIM, BUCH der Richter atd.*

2.2 Unifikované názvy v Boreckého Pravidlech katalogu základního

Stejně jako v pruské instrukci i zde je pro abecední zařazení díla většinou rozhodující jméno původce, popř. některého z původců či jiných pracovníků, kteří se na díle podíleli (heslo jmenné). Zatímco však v pruských pravidlech byl pro abecední zařazení anonymních děl¹⁾ rozhodující hlavní název, který byl vymezen jako nejúplnější nebo nejvšeobecnější popis díla, v Boreckého pravidlech se pro abecední zařazení díla podle jeho názvu užívá tzv. anonymní heslo. Anonymní heslo je dáno stylizací názvu podle pravidel pro popis jednotlivých skupin. [lit. 3, s. 3] Základní pravidlo pro stylizaci názvu nacházíme o několik stran dále. [lit. 3, s. 8] Podrobný popis pravidel pro stylizaci názvu je v § 52 a § 53 na s. 42-45.

V kapitole s názvem „Heslo anonymní“ se opět setkáváme s unifikovanými názvy tak, jak jsme si je definovali v úvodní kapitole. Tato kapitola je umístěna v „*Části zvláštní: popis jednotlivých skupin*“, a to v oddíle pro popis knih. Dozvídáme se zde totiž, že anonymní heslo se píše vždy v původním jazyce a v ustáleném pravopise dotyčného jazyka: „*Aby v listkovém abecedním seznamu jmenem totéž dílo zůstalo vždy pohromadě, třeba jest anonymní, dlužno i tehdy, kdy převodem do jazyka jiného heslo*

anonymní doznalo změny, ať částečné neb úplné, řaditi je na lístku hlavním pod anonymní heslo původní. Platí to zejména o překladech, jejichž název je tak pozměněn, že podle základních pravidel anonymním heslem musilo by se státí slovo jiné, často úplně libovolné.” [lit. 3, s. 41]

Příklad:

Tisíc a jedna noc, Tausend und eine Nacht, Arabian Nights, *hledej pod heslem Alf lajla wa lajla*

Název originálu se tedy stává unifikovaným názvem.

Ačkoliv je i bible považována za anonymní dílo, platí zde poněkud jiná pravidla, která jsou popsána v téže kapitole: Bibli „jako celek stavíme na hlavním lístku pod latinské heslo: Biblia, ať text je v kterémkoli jazyku, pro veliký rozsah a rozšířenost její stavíme však, aby heslo přespříliš nevzrostlo a nestalo se nepřehledným, jednotlivě ony části bible, které vydány jsou samy o sobě: Starý zákon pod heslo: Testamentum vetus, Nový zákon pod heslo: Testamentum novum, jednotlivé pak části pod názvy zavedené Vulgátou. Jestliže souborné názvy takovýchto jednotlivých částí vykazují varianty, volíme do hesla souborný název nejobvyklejší, méně často se vyskytující ponechávající do odkazu”. [lit. 3, s. 41]

Příklad:

Pentateuch s event. odkazy Libri Moise, Torath Moše apod.

Název Biblia a latinské názvy zavedené Vulgátou jsou unifikovanými názvy v dnešním pojetí.

2.3 Unifikované názvy v Tobolkových Pravidlech, jimiž se řídí budování abecedního seznamu jmenného

Zmínku o unifikovaných názvech v dnešním pojetí nacházíme v § 69. Tato kapitola nemá vlastní název; je zařazena do kontextu popisu anonymních děl. Příklady dokládají, že se opět jedná o unifikované názvy v dnešním pojetí:

„Naskýtají-li se různé názvy ve vydání a překladu téhož spisu, platí původní název za hlavní název a druhé se odkáží.” [lit. 10, s. 39]

Příklad:

Chanson de Roland s odkazy **Píseň** o Rolandovi, Carmen de bello in Runcivalle, **Rolandslied** atd.

Pokud je název překladu známější, hlavním názvem se stává tento název a na název původní se odkazuje. [lit. 10, s. 39]

Příklad:

Testamentum Novum s odkazy Kaine Diatheke, Nový Zákon

Heslo se volí z překladu i tehdy, je-li originál ztracen; z několika překladů se volí ten, který se nejvíce podobá originálu. [lit. 10, s. 39]

Biblické knihy se stavějí pod názvy, které se uvádějí ve Vulgátě; původní název, jakož i české překlady se zpravidla odkazují. [lit. 10, s. 39]

Příklad:

Judices s odkazy **Šofetim** a **Kniha** soudců

Název originálu, příp. překladu a u biblických knih názvy uvedené ve Vulgátě jsou unifikovanými názvy.

2.4 Unifikované názvy v Prozatímních pravidlech abecedního jmenného seznamu

Ve 2. kapitole s názvem „Hlavní záznam” v části B (Soupis) je článek 65 s názvem „Záhlaví anonymního díla” a článek 70 s názvem „Záhlaví hlavního záznamu přeloženého anonymního díla”. V čl. 65 se dozvídáme, že „záhlavím anonymního díla je prvé slovo názvu díla v tom mluvnickém tvaru, v němž je uvedeno, ale vždy v novém pravopisu”. [lit. 7, s. 36] „Záhlavím anonymních děl je prvé slovo názvu překladu. Známe-li původní název díla, uvedeme jej v knihopisné poznámce a odkážeme. Rovněž, je-li vydáno totéž dílo několikrát v jazyku originálu pod různými názvy, uvedeme v knihopisné poznámce pozdějšího vydání původní název a odkážeme jej.

U bible považujeme za originální názvy zavedené Vulgátou. Záhlavím odkazu bude slovo Biblia jak u překladu do jiného jazyka, tak i tehdy, bylo-li v latinském vydání použito jiného názvu, např. Scriptura Sancta. Za originální název Starého zákona považujeme Vetus Testamentum, Nového zákona Novum Testamentum. Rovněž pro názvy jednotlivých menších částí bible jsou v odkazech rozhodující originální názvy Vulgaty.” [lit. 7, s. 38]

Názvy zavedené Vulgátou se stávají unifikovanými názvy. U jiných překladů se unifikovaných názvů neužívá, název originálu i název překladu jsou považovány za hlavní názvy a jsou propojeny prostřednictvím odkazů.

Ve 3. kapitole („Pomocné záznamy”) je pojednáno o pomocných záznamech. Podle čl. 71 lze užít dva druhy odkazových záznamů:

- a) zvláštní - vztahují se na určitý hlavní záznam; mají signaturu.
- b) všeobecné - vztahují se na celé skupiny záznamů se stejným záhlavím; nemají signaturu.

Z hlediska unifikovaných názvů nás více budou zajímat odkazové záznamy všeobecné. Podle čl. 76 je účelem všeobecných odkazů:

„1. vyloučit určité záhlaví, kterého nechceme v abecedním jmenném seznamu vůbec používat nebo 2. vytknout, pod jakým jiným záhlavím můžeme ještě nalézt dílo téhož autora, totéž dílo anonymní, ...” [lit. 7, s. 41]

V čl. 78 jsou uvedeny příklady pro užití všeobecných názvových odkazů, z nichž nás zajímají příklady uvedené pod body 4 a 5:

- 4. U přeložených anonymních děl jimi odkazujeme název originálu:

Příklad:

,ALF

,ALF lajla wa lajla

viz též [česky] Pohádky tisíce a jedné noci, Nejkrásnější pohádky Orientu, Tisíc a jedna noc, Arabské pohádky

5. Původní název u anonymních děl, která vyšla v jazyku originálu pod různými názvy.

Všeobecné odkazové záznamy mohou plnit funkci unifikovaných názvů, jako je tomu např. v bodě ad) 4 nebo ad) 5.

2.5 Unifikované názvy v Nádvořnickových Pravidlech jmenného katalogu

Tato pravidla vyšla ve dvojím vydání (1. vydání v roce 1959, 2. vydání v roce 1969). Obě vydání jsou z hlediska zvolené tematiky shodná, a proto se omezíme na analýzu citátů pouze z 2. vydání.

9. kapitola nese název „Slovo z názvu v záhlaví“. V čl. 112 se uvádí: „Záhlavím hlavního záznamu, po případě zvláštního odkazu, je první slovo hlavního názvu díla...“ [lit. 6, s. 108] Následuje výčet výrazů, které se za první slovo nezapočítávají. „Slovo z názvu uvádíme v záhlaví v nezměněném mluvnickém tvaru podle popisovaného díla..., ale vždy v novém pravopisu.“ [lit. 6, s. 109]

Čl. 117 pojednává o odkazech původního názvu díla popisovaného pod názvem: „Záhlavím přeložených děl, popisovaných pod názvem, je první slovo názvu překladu. Zjištěný původní název uvedeme v knihopisné poznámce a odkážeme přidružovacím odkazem.“ [lit. 6, s. 114]

„Rovněž, je-li dílo popisované pod názvem vydáno několikrát v jazyku originálu pod různými názvy, uvedeme v knihopisné poznámce pozdějšího vydání původní název a odkážeme jej. (U bible a jejích jednotlivých knih považujeme za původní názvy zavedené Vulgátou.)“ [lit. 6, s. 115]

Názvy zavedené Vulgátou pro bibli a její jednotlivé části se stávají unifikovanými názvy. U jiných knih než u bible jsou název překladu i název originálu považovány za hlavní názvy a jsou propojeny prostřednictvím odkazů.

V kapitole „Pomocné záznamy“ se hovoří o třech druzích odkazů:

- Všeobecné odkazy - vylučujeme jimi záhlaví, kterého podle pravidel nepoužíváme, ani pro zvláštní odkaz, ale pod nímž by mohlo být dílo hledáno. [lit. 6, s. 184]
- Hromadné odkazy
- „Přidružovacím odkazem upozorňujeme, pod jakým záhlavím ještě můžeme hledat díla téhož původce, totéž dílo, popisované pod názvem, nebo publikace téže korporace.“ [lit. 6, s. 189]

Přidružovacím odkazem odkazujeme např. „původní názvy u děl, popisovaných pod názvem, která vyšla v překladu nebo se změněným názvem“. [lit. 6, s. 190]

Příklad:

,ALF

,Alf lajla wa lajla

viz též [česky] Pohádky tisíce a jedné noci, Nejkrásnější pohádky Orientu, Tisíc a jedna noc, Arabské pohádky.

Přidružené názvové odkazy se tedy mohou stát unifikovanými názvy, jak naznačuje uvedený příklad.

11. kapitola má název „Jednotlivé druhy tiskovin“. Oddíl B pojednává o ústavách, zákonech, nařízeních a mezinárodních smlouvách. V čl. 136 se uvádí: „Ústavy, zákony a nařízení a mezinárodní smlouvy popisujeme pod jménem původce nebo častěji pod názvem. Nejsou-li tyto materiály zaznamenány v předmětovém katalogu pod názvem státu, můžeme pořídit zvláštní odkaz pod záhlavím, které se skládá z názvu státu a z označení druhu materiálu.“ [lit. 6, s. 133]

Tento zvláštní odkaz pod záhlavím skládajícím se z názvu státu a z označení druhu dokumentu je ve své podstatě unifikovaným názvem pro tyto druhy dokumentů v dnešním pojetí. O tom, jak tyto zvláštní odkazy pořizovat, pojednává následující článek 137 „Zvláštní odkazy názvu státu a druhu materiálu“.

2.6 Unifikované názvy v dějinách katalogizační praxe - shrnutí

V historických katalogizačních příručkách nenacházíme ani termín „unifikovaný název“, ani definici tohoto pojmu tak, jak se s nimi setkáváme v katalogizačních příručkách současnosti. Když Borecký hovoří o popisu bible a jejích částí pod názvy zavedenými Vulgátou, označuje tyto latinské názvy, které lze považovat za unifikované názvy v dnešním slova smyslu, jako „souborné názvy“. [lit. 3, s. 41]

„Souborné názvy“ však nelze považovat za termín, ale spíše za jakýsi „pomocný výraz“ při popisu jedné z katalogizačních metod. Na žádném místě těchto pravidel totiž nenacházíme jeho definici.

Jak dokládají uvedené příklady, katalogizační praxe si vyžádala užívání unifikovaných názvů v dnešním pojetí již od počátku 20. století, avšak pravidla pro tuto katalogizační metodu byla velmi stručná. Ani v jedné ze sledovaných příruček není problematice katalogizace pod unifikovanými názvy věnována samostatná kapitola. Problematika užití unifikovaných názvů ve sledovaných katalogizačních příručkách se týká dokumentů, které jsou popisovány pod názvem, nikoli pod autorem, tj. děl anonymních nebo takových, která jsou spíše známa pod svým názvem než pod autorem. Unifikovaných názvů se zde užívá:

a) Pro určité specifické druhy dokumentů. O užití unifikovaných názvů pro bibli a její části se zmiňují: pruská instrukce, Borecký, Tobolka, Prozatímní pravidla, Nádvořník. Pruská instrukce navíc ještě hovoří o apokryfech. Tobolka a pruská instrukce uvádějí i francouzské romance. Nádvořník se zmiňuje o popisu ústav, zákonů, nařízení a mezinárodních smluv pod unifikovaným názvem; pruská instrukce hovoří o zákonech a úředních spisech.

b) V případě, kdy je dílo známo pod několika názvy (pruská instrukce). Sem lze zařadit i užití názvu originálu

jako unifikovaného názvu v případě, že dílo bylo přeloženo. Této metody užívá pruská instrukce, Borecký a Tobolka. Naproti tomu u Nádvořníka a v Prozatímních pravidlech jsou jak název originálu, tak i překladu považovány za hlavní názvy. Při popisu překladu se odkazuje název originálu.

3 Unifikované názvy v současné katalogizační praxi

3.1 Unifikované názvy v Pravidlech jmenného popisu

Tato nepublikovaná pravidla [lit. 12] přinášejí první obšírnější informace o unifikovaném názvu v českém prostředí. Články o unifikovaném názvu jsou vřazeny do kontextu kapitoly „Popis pod názvem“. Poprvé je zde v češtině použit termín „unifikovaný název“.

Unifikovaný název je jednoznačně definován a je stanoveno, kdy se užívá. Není to údaj povinný, ale lze ho užít podle potřeb systému. „*Má funkci selekčního údaje (,ná-zvový selekční údaj)...* Unifikovaný název se umísťuje před popisné údaje, zapisuje se s velkým počátečním písmenem.“ [lit. 12, s. 89]

Následující pravidla pro tvoření a užívání unifikovaných názvů u jednotlivých druhů dokumentů (klasická anonymní díla, bible, ústavy, zákony a smlouvy), pravidla pro užití a tvorbu unifikovaných názvů při popisu pod individuálním nebo korporativním autorem a pravidla pro tvorbu a užití skupinových unifikovaných názvů (při řazení jmenných záznamů uvnitř téhož autora). Pravidla jsou doplněna bohatým příkladovým materiálem.

Klasická anonymní díla

Unifikovaný název těchto anonymních děl v literaturách jednotlivých evropských národů je stanoven příručkou, kterou vydala IFLA (Anonymous classics). „*Unifikovaný název se formuluje zásadně v jazyce originálu. Pokud to však potřeby daného systému vyžadují, lze jej formulovat i v pracovním jazyku systému.*“ [lit. 12, s. 89]

Příklad:

Názvy v prameni popisu: Igor; Igor Velikij knjaz‘ Severa; Igor Velikij knjaz‘ Severskij; Iroičeskaja pesn‘ o pochode na polovcov udel‘nogo knjazja Novagoroda Severskogo Igorja Svjatoslaviča; Pesn‘ o polku Igorve; Slovo o polku Igorja Svjatoslaviča; Slovo o pluku Igorově (čes.); Słowo o pułku Igora (pol.)...

Unifikovaný název: Slovo o polku Igorve

„*Není-li unifikovaný název ještě mezinárodně stanoven... lze jej vytvořit z originálního názvu.*“ [lit. 12, s. 90]

Jsou zde popsána i pravidla pro vynechávání některých slov z originálního názvu v případě, že se tento název stává východiskem pro unifikovaný název. [lit. 12, s. 90]

Bible

„*Pro různá vydání bible jako celku v různých jazycích se používá unifikovaný název Bible.*“ [lit. 12, s. 91]

Příklad:

Názvy v prameni popisu: Bibli svatá aneb Všechna Svatá písma Starého i Nového zákona

Záznam: Bible

Bibli svatá aneb Všechna Svatá písma Starého i Nového zákona

„*Obsahuje-li popisovaný dokument pouze Starý zákon, nebo jen Nový zákon, doplňuje se unifikovaný název příslušnou zkratkou v pracovním jazyku systému.*“ [lit. 12, s. 91]

Příklad:

V prameni popisu: Starý zákon Bibli Kralické

Záznam: Bible. S. Z.

Starý zákon Bibli kralické

„*Obdobně obsahuje-li dokument jen část Starého či Nového zákona, lze připojit název části... Je-li popisovaný dokument výborem z bible, lze připojit k unifikovanému názvu označení ,Výbor‘ nebo ,Výběr‘, ,Vybrané texty‘... Podle potřeb systému lze při popisu cizojazyčných vydání bible připojit též údaj o jazyku.*“ [lit. 12, s. 91-92]

Příklad:

V prameni popisu: Pavlovy listy Tesalonickým

Záznam: Bible. N. Z. Tesalonickým

Pavlovy listy Tesalonickým

Ústavy, zákony, smlouvy apod.

Tyto dokumenty „*lze - v případě speciálních potřeb systému - popisovat též pod názvem státu a připojeným unifikovaným názvem formy... Za názvem státu se po tečce připojuje unifikovaný název formy.*“ [lit. 12, s. 92]

Příklady:

Česká republika. Zákony

Československo (1918-1938). Smlouvy

Österreich. Verträge

Jsou zde popsána i podrobnější pravidla pro popis dvoustranných mezinárodních smluv nebo smluv podepsaných s více zeměmi.

Unifikovaný název při popisu pod individuálním autorem

„*V těchto případech se unifikovaný název zapisuje na samostatný řádek mezi záhlaví... a hlavní název dokumentu a uzavírá se do hranatých závorek, aby se odlišil od hlavního názvu dokumentu.*“ [lit. 12, s. 93]

Unifikovaný název při popisu pod individuálním autorem se užívá především při popisu vybraných druhů dokumentů, a to hudebnin, zvukových dokumentů, krásné literatury i literatury odborné, kde sjednocuje různá vydání téhož díla v tomtéž jazyce nebo častěji v různých jazycích.

Příklad: [lit. 12, s. 93]

V prameni popisu: William Shakespeare

The tragical history of Hamlet,

Prince of Denmark

Záznam: Shakespeare, William

[Hamlet]

The tragical history of Hamlet, Prince of

Denmark

Unifikovaný název při popisu pod korporativním autorem

Platí podobná pravidla jako při užití unifikovaného názvu při popisu pod individuálním autorem.

Příklad: [lit. 12, s. 94]
Church of England
[Book of common prayer]

Skupinový unifikovaný název při popisu pod individuálním autorem

Skupinový unifikovaný název se užívá při řazení jmenových záznamů uvnitř téhož autora, tj. při „*organizaci rozsáhlých jmenových katalogů a personálních bibliografií*”. [lit. 12, s. 94]

Užívají se následující skupinové unifikované názvy: [Sebrané spisy], [Vybrané spisy], [Výbory z díla], [Antologie], [Sborníky], [Jednotlivá díla], příp. [Díla], dále dle potřeb systému [Povídky], [Hry], [Básně], [Proza], [Eseje], [Korespondence], [Projevy], [Překlady], [Výbor], [Výběr]. Tyto názvy se užívají v pracovním jazyce systému, tj. např. česky. Lze k nim připojit ještě jazyk popisovaných prací. [lit. 12, s. 95]

Příklady: [lit. 12, s. 95]
Masaryk, Tomáš Garrigue Mickiewicz, Adam
[Sebrané spisy] [Překlady sebraných spisů]
Spisy Sobranije Sočinenij

Maugham, W. Somerset
[Romány. Výběr]
Selected novels

3.2 Unifikované názvy v Anglo-amerických katalogizačních pravidlech

Unifikovanému názvu je věnována jedna rozsáhlá kapitola, a to kapitola č. 25. Je umístěna ve druhé části pravidel, která nese název „Záhlaví, unifikované názvy a odkazy”. Unifikovaný název je jednoznačně definován. Je zde uvedeno, že „*potřeba použít unifikovaný název se liší od jednoho katalogu ke druhému i v rámci jednoho katalogu*”. [lit. 2, s. 484]

3.2.1 Obecná pravidla

Jsou stanoveny i podmínky, které jsou pro užití unifikovaného názvu rozhodující. Unifikovaný název se neužívá „*pro podobu díla, které je revizí nebo aktualizací původního díla ve stejném jazyce*”. [lit. 2, s. 485] V tomto případě se díla propojují tím, že se název dřívějšího vydání uvede v poznámce v záznamu pozdějšího vydání. [lit. 2, s. 485]

Unifikovaný název se uzavírá do hranatých závorek a umísťuje se před hlavní název. Je-li dílo popisováno pod názvem, je užití hranatých závorek volitelné. [lit. 2, s. 484]

Příklad: [lit. 2, s. 484-485]

Dickens, Charles
[Martin Chuzzlewit]
The life and adventures of Martin Chuzzlewit

Dickens, Charles
[Martin Chuzzlewit]
Martin Chuzzlewit's life and adventures

Úvodní mluvnické členy se v unifikovaném názvu vynechávají, nemá-li se dílo pod tímto členem řadit; je-li zvolený unifikovaný název v nelatinském písmu, přepíše se do latinky podle transliteračních tabulek. [lit. 2, s. 485]

Unifikovaného názvu lze užít nejen pro díla popisovaná pod názvem, ale i pro díla popisovaná pod personálním nebo korporativním záhlavím. „*Jestliže je dílo popsáno pod personálním nebo korporativním záhlavím a je použit unifikovaný název, vytvořte odkaz (odkazy) typu jméno-název se záhlavím a variantou (variantami) názvu. Vytvořte vedlejší záhlaví pod hlavním názvem katalogizované jednotky.*” [lit. 2, s. 485]

Příklad:

Popis pod názvem: [lit. 5, s. 394]
Mother Goose
A book of nursery songs
and rhymes

Mother Goose
Mother Goose nursery rhymes

Popis pod autorem: [lit. 5, s. 392]
Dickens, Charles
[Oliver Twist]
The adventures of Oliver Twist

Dále se unifikované názvy dělí na individuální a skupinové. Unifikované názvy individuální se týkají jednoho díla od jednoho autora; unifikované názvy skupinové se týkají dvou či více děl téhož autora.

3.2.2 Unifikované názvy individuální

Zvláště jsou stanovena pravidla pro díla vytvořená po roce 1501. Základní pravidlo pro tato díla: „*Pokud se vydání novodobého díla... vyskytuje pod různými názvy, použijte nejznámější název v původním jazyce díla. „Nejznámější název“ by měl být stanoven podle příručkových pramenů nebo by měl být zvolen název průzkumem děl daného autora zjištěný jako nejčastěji používaný.*” [lit. 5, s. 395] „*Pokud nelze za unifikovaný název zvolit nejznámější název, použijte hlavní název původního vydání díla.*” [lit. 5, s. 396]

Díla vytvořená před rokem 1501 se vyskytují v rozličných vydáních a verzích s mnoha různými názvy. Tato díla bývají často anonymní (balady, poezie, romance, příběhy, kroniky atd.). Je nutno podle obecného pravidla opět stanovit nejznámější název, který bude tvořit hlavní

záhlaví pro všechna vydání díla. Přehled některých anonymních děl s unifikovanými záhlavími je uveden jako příloha Příručky k AACR2R. Záhlaví pro díla, u nichž je známa odpovědnost, se vytvářejí podle obecného pravidla. [lit. 5, s. 396]

Zvláštní pozornost je věnována pravidlům pro popis klasických byzantských a řeckých děl a anonymních děl, která nejsou psána řeckým ani latinským písmem.

Při vytváření individuálních unifikovaných názvů je často nutné a účelné užívat doplňků. Doplňek je vysvětlující slovo nebo stručná fráze, která se připojuje v kulatých závorkách k unifikovanému názvu a slouží k odlišení unifikovaného názvu od stejného či podobného záhlaví v katalogu. [lit. 5, s. 400]

Podobným doplňkem je i připojení názvu jazyka popisné jednotky k unifikovanému názvu. „*Pokud se jazyk popisné jednotky liší od originálu, připojte k unifikovanému názvu jazyk popisné jednotky. Unifikovaný název se od označení jazyka odděluje tečkou a dvěma mezerami... Překlad novodobého díla může být umístěn na stejném místě v knihovním katalogu jako původní dílo prostřednictvím unifikovaného názvu, tvořeného původním názvem díla a jazykem překladu.*” [lit. 5, s. 401]

Příklad: [lit. 5, s. 401]

Hürliman, Bettina
[Europäische Kinderbücher in drei
Jahrhunderten. English]
Three centuries of children's books
in Europe

Při vytváření individuálních unifikovaných názvů se katalogizátor často zabývá katalogizací samostatně vydaných částí děl, které souvisejí s hlavním dílem, z něhož byly vyňaty. Jedním ze způsobů řešení tohoto problému je užití unifikovaného názvu. Pravidla pro vytváření takového unifikovaného názvu jsou popsána v Anglo-amerických katalogizačních pravidlech: „*Název části se použije jako unifikovaný název a vytvoří se odkaz se záhlavím pro celé dílo.*” [lit. 5, s. 402]

Unifikovaného názvu lze užít i tehdy, jsou-li díla jednoho autora vydána společně v jednom svazku. Název díla první popisné jednotky je umístěn pod jménem autora. Vytvoří se také vedlejší záhlaví typu jméno-název s použitím unifikovaného názvu druhého díla. [lit. 5, s. 403]

Příklad: [lit. 5, s. 403]

Alger, Horatio
[Julius]
Strive and succeed : two novels
Obsahuje: Julius, or, The street boy out West
The store boy, or, The fortunes
of Ben Barclay

3.2.3 Skupinové unifikované názvy

Skupinové unifikované názvy jsou následující:

- *Sebraná díla* - shromáždění úplné dílo osoby, zahrnující díla dokončená během vydávání sebraných děl. [lit.

2, s. 494] K unifikovanému názvu by se měl připojit rok vydání díla. [lit. 5, s. 404]

Příklad: [lit. 5, s. 404]

Persius, 34-62
[Sebraná díla. 1956]

- *Výbory/Výběr z díla* - kniha obsahuje tři nebo více děl téhož autora různých forem nebo jedné formy, pokud osoba vytvořila pouze díla jedné formy.
- Pro shromáždění děl jedné formy od téhož autora na stejném místě v katalogu lze užít unifikované názvy jako např.: *Korespondence, Eseje, Romány, Hry, Poezie, Próza, Povídky.*

Příklad: [lit. 2, s. 495]

Maugham, W. Somerset
[Hry]
Collected plays

- Unifikované názvy pro *cykly* a různé verze *pohádek/povídek.*

3.2.4 Zvláštní pravidla pro vytváření unifikovaných názvů pro některé specifické druhy dokumentů

V Anglo-amerických katalogizačních pravidlech jsou důkladně popsána pravidla pro vytváření unifikovaných názvů pro následující druhy dokumentů:

- rukopisy a rukopisné sbírky,
- prvotisky,
- zákony, smlouvy apod.,
- posvátné knihy,
- liturgická díla,
- oficiální dokumenty papeže atd.,
- hudební díla (jsou popsána pravidla pro vytváření jednak individuálních, jednak skupinových unifikovaných názvů pro hudební díla).

Vzhledem ke své pracovní specializaci se v dalším textu zaměřím na pravidla pro tvoření unifikovaných názvů pro bibli a její části.

3.2.4.1 Pravidla pro tvoření unifikovaných názvů pro bibli

Obecné pravidlo: „*U posvátné knihy použijte jako unifikovaný název takový název, pod kterým je posvátná kniha nejčastěji uváděna v anglicky psaných (tj. dle českých interpretací v česky psaných) příručkových pramenech, týkajících se náboženských skupin, které se touto posvátnou knihou řídí. Nejsou-li takové prameny dostupné, použijte příručkové prameny všeobecné.*” [lit. 2, s. 501]

Pro popis částí posvátných knih a doplňků platí následující obecné pravidlo: „*Popište Zákon (Testament) jako podzáhlaví, připojené za Bible. Zapište knihu katolického nebo protestantského kánonu jako podzáhlaví, připojené za příslušný zákon... Je-li kniha jednou z číslovaných sekvencí téhož jména, uveďte za jménem její číslo jako řadovou číslovku... Uveďte kapitolu (římskými číslicemi) a verš (arabskými číslicemi).*” [lit. 2, s. 501]

Příklady:²⁾

Bible. N. Z.

Bible. S. Z. Jób

Bible. N. Z. Tesalonickým, 1.

Bible. S. Z. Mojžíšova, 2.

Bible. S. Z. Mojžíšova, 2., XXVI, 1-14

Pravidlo pro užívání unifikovaných názvů pro soubory biblických knih: „*Popište jednotku, obsahující jeden z následujících souborů knih, pod jménem v něm uvedeným jako podzáhlaví, připojené za Nový či Starý zákon.* [lit. 2, s. 501]

Příklad:²⁾

Bible. N. Z. Listy Timoteovi

Bible. S. Z. Knihy Samuelovy

Různé verze bible: „*Lze-li verzi identifikovat jménem překladatele, uveďte zkrácenou formu jména překladatele.*” [lit. 2, s. 506] K unifikovanému názvu lze připojit i rok vydání popisné jednotky. [lit. 2, s. 507]

Příklad: [lit. 2, s. 506-507]

Bible. Německy. Luther. 1534

2 překladatelé: Bible. Anglicky. Smith-Goodspeed

3.3 Unifikované názvy v současné katalogizační praxi - shrnutí

Základním cílem kapitol o unifikovaném názvu v Pravidlech jmenného popisu i v Anglo-amerických katalogizačních pravidlech je přesně definovat termín unifikovaný název a stanovit jednoznačná pravidla pro jeho tvoření. Lze konstatovat, že obě příručky si v ničem neodporují. Struktura kapitoly o unifikovaných názvech je v obou příručkách velmi podobná. Nepublikovaná Pravidla jmenného popisu jsou stručná, přehledná a užívají příklady v českém jazyce. Při katalogizaci se knihovník setkává i se složitějšími případy, které vyžadují existenci a znalost podrobnějších pravidel uvedených právě jen v Anglo-amerických pravidlech. Katalogizátor bez znalosti anglického jazyka je však v nevýhodě, protože většína příkladů je uvedena v angličtině.

4 Závěr: Využití unifikovaných názvů v minulosti a v současné době

- V minulosti se unifikovaných názvů užívalo pouze pro díla popisovaná pod názvem; v současné době se unifikované názvy užívají i pro díla popisovaná pod personálním nebo korporativním záhlavím.
- V minulosti se prostřednictvím unifikovaných názvů propojovaly pouze různé názvy téhož díla; dnes se prostřednictvím unifikovaných názvů propojují i různá díla téhož autora či díla jedné formy od téhož autora (skupinové unifikované názvy).
- V současné době se unifikovaným názvem stává nejznámější název díla v původním jazyce díla (je stanoven na základě příručkových pramenů nebo průzkumem děl daného autora); v této oblasti byly katalogizační příručky minulosti nejednotné.

- V současné době se užívá tzv. doplňku k unifikovaným názvům, který slouží k odlišení unifikovaného názvu od stejného či podobného záhlaví.
- Zatímco v katalogizačních příručkách minulosti se unifikovaným názvem často stával název originálu, v současné době je unifikovaným názvem nejznámější název v původním jazyce a za něj se připojí doplněk v podobě jazyka popisné jednotky. Tak může být překlad umístěn na stejném místě jako původní dílo. To podstatně usnadňuje uživateli vyhledání požadovaného dokumentu.
- Unifikovaného názvu lze využít i pro katalogizaci částí děl nebo více děl jednoho autora publikovaných v jednom svazku.
- V katalogizačních příručkách minulosti jsou zmiňovány některé specifické druhy dokumentů, které je vhodné katalogizovat pod unifikovaným názvem; v katalogizačních příručkách užívaných v dnešní době jsou pravidla pro katalogizaci specifických druhů dokumentů podrobně rozpracována v rámci jednotlivých kapitol AACR2R.

Postupem času se knihovní fondy rozrůstají a potřeba umožnit uživateli snadné vyhledání požadovaných dokumentů se stává stále aktuálnější. Jednou z možností, jak lze napomoci rychlému vyhledání požadovaného dokumentu, je právě užívání unifikovaných názvů. Tuto skutečnost si katalogizátoři uvědomovali již od počátku 20. století, i když zprvu využívali unifikovaných názvů jaks i intuitivně, zřejmě na základě potřeb, které vnímali při práci s uživateli. S narůstajícím knihovním fondem a s přibývajícím množstvím nejrůznějších unifikovaných názvů hrozilo nebezpečí, že unifikované názvy vnesou do katalogu chaos, což by byl pravý opak účelu, kvůli kterému se začaly užívat. Aby bylo možné spolehlivě vyhledávat dokumenty podle unifikovaných názvů, bylo nutno unifikované názvy přesně definovat a stanovit jednoznačná pravidla pro jejich tvoření. Tato snaha je charakteristická pro zmíněné katalogizační příručky vzniklé v poslední době i pro jiné materiály, které se v souvislosti s unifikovanými názvy teprve rodí.

Poznámky:

- 1) Za anonymní jsou považována díla, na nichž vůbec není uveden původce, díla, která jsou podepsaná začátečnickými písmeny, šiframi, kryptonymy, anagramy, obrázkovými značkami, obecnými jmény (např. Čech, Slovan, rolník) nebo i díla, kde je autor uveden pouze jako autor jiného díla, pokud se jej nepodaří zjistit. Řadíme sem i díla, která mají více než tři autory. (Viz lit. 3, s. 40).
- 2) Návrh příkladů podle ekumenického vydání Bible.

Použitá literatura:

1. *Anglo-American Cataloguing rules : second edition, 1998 revision*. Chicago : American Library Association, 1998. ISBN 0-88802-282-4.
2. *Anglo-americká katalogizační pravidla : druhé vydání, revize 1988*. Praha : Národní knihovna, 1994. ISBN 80-7050-187-1.
3. BORECKÝ, Jaromír. *Pravidla katalogu základního (listkového abecedního seznamu jmenného) s dodatkem o popisu spisů drobných*. Praha : nákladem státním, 1925.
4. *Instruktionen für die alphabetischen Kataloge der preussischen Bibliotheken vom 10. Mai 1899*. Zweite Ausgabe in der Fassung vom 10. August 1908. Berlin : Behrend & Co, 1915.
5. MAXWELL, Margaret F. *Příručka k AACR2 : revize 1988 : výklad a příklady k angloamerickým katalogizačním pravidlům*. 1. české vyd. Praha : Národní knihovna, 1995. ISBN 80-7050-228-2.
6. NÁDVORNÍK, Miroslav, et al. *Pravidla jmenného katalogu*. 2., opravené a doplněné vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1969.
7. *Prozatímní pravidla abecedního jmenného seznamu*. Praha : Státní nakladatelství, 1950.
8. Společná katalogizační komise SKIP a ČIS. *Unifikované názvy pro Bibli a její části : návrh českých interpretací AACR2R*. b. m. : b. n.
9. STOKLASOVÁ, Bohdana. Vývoj katalogizačních pravidel v České republice ve 20. století aneb Marné vzdorování zahraničním vlivům. *Národní knihovna*, 1999, č. 2, s. 55-62.
10. TOBOLKA, Zdeněk. *Pravidla, jimiž se řídí budování abecedního seznamu jmenného*. Praha : Československý kompas, 1921.
11. VODIČKOVÁ, Hana. *Jmenná katalogizace. 1. část*. Vydání první. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1963.
12. VODIČKOVÁ, Hana, et al. *Pravidla jmenného popisu*. Praha : b. n., 1992.

